

STELA DAFI

*Purpurni
plašt*

Prevela
Dubravka Srećković Divković

 Laguna

Naslov originala

Stella Duffy

THE PURPLE SHROUD

Copyright © Stella Duffy, 2012

All rights reserved.

Translation copyright © 2013 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*U spomen na dragu rođaku Liju Sajlas
1957–2011.*

Pre purpura...

ROĐENA 500. godine naše ere, Teodora je svoj život u Carigradu započela kao igračica, akrobatkinja, a ponekad – poput mnogih drugih koje su zarađivale hleb na pozornici i izvan nje – i kao kurtizana. Sa osamnaest godina, ova medvedarova kći već je bila zvezda pozornice hipodroma, te je one koji su je voleli zapanjila kada se odrekla slave da bi postala ljubavnica namesnika Pentapolja, grada u Severnoj Africi. Nakon bolnog raspada te veze, proživela je versko preobraćenje u pustinji, nedaleko od Aleksandrije, i potom započela novi život u Antiohiji.

Kada je napunila dvadeset jednu godinu, Teodoru je njen duhovni učitelj Timotije, aleksandrijski patrijarh, poslao opet u Carigrad da se tamo upozna s novim konzulom, marljivim i ozbiljnim Justinijanom, sestrićem cara Justina. Bivša bludnica dobila je od crkvenog glavara naredbu da se stavi na raspoloženje mogućem budućem caru. Niko od onih što su iza kulisa radili na tome da Teodoru dovedu na istaknut položaj – pa čak ni evnuh Nars, koji je već bio ključna figura u Justinijanovom političkom životu – nije očekivao da će ova

veza postati nešto više od korisnog savezništva. Svi su se, čak i Teodora i Justinijan, iznenadili kad se ta strateška koalicija izrodila u brak iz ljubavi. Po ujakovoj smrti, Justinijan je proglašen za cara, a uz njega je i Teodora miropomazana kao carica, da bi otad zajedno vladali iz sedišta vlasti u Carigradu.

Ljudi koji su okruživali cara Justinijana imali su svoje parnjake u Teodorinoj pratnji – Nars je Justinijanov nastojnik dvora; Narsov ljubavnik Armenije je Teodorin savetnik i pomoćnik. Teodorina sestra Komita udata je za Situ, koji je među Justinijanovim oficirima najvišeg čina. Teodora osuđuje ambicije muževljevog ljubimca, generala Velizara, dok Justinijan prezire Teodorinu blisku prijateljicu Antoninu – Velizarovu ženu. Oba domaćinstva budnim okom motre na Justinijanovog brata od tetke, vojskovođu Germana, oženjenog ambicioznom aristokratkinjom Pasarom. Dok se Justinijan okružuje učenjacima i vojnicima, Teodora uza se drži svoju porodicu i prijatelje. Caričina svita sastavljena je od dvoranki i evnuha, a tu su i njena kći Ana, Komitina kći Indara, Teodorina najstarija prijateljica Sofija, te Marijam, ćutljiva devojka pozleđene duše koju je Teodora spasla iz ropstva bluda – postaravši se da njen porobljivač dobije svoje.

Dugi niz godina, svaki car koji je na sebi poneo purpur nasleđivao je i Carstvo razdeljeno između dve suprotstavljene struje, zelenih i plavih, koje su se delile na osnovu porodičnih istorija, odanosti poslodavcima, te političkih savezništava. Car je vladao zemljom koja je redovno bila u ratu s Gotima na severu i Persijancima na istoku; držao je na okupu složen skup naroda i državnica koje su razdirale verske nesloge i sve veća želja za samoopredeljenjem. Upravo u takvom Carstvu – rascepljenom, zahvaćenom ratovima, sve slabijem – narod je dobrodošlicom pozdravio Teodoru; caricu naroda.

Prvo poglavlje

Najpre: svilena haljina, tiha i nežna na koži. Haljina je meka, topla, neophodna za te duge šetnje pod zemljom, hodnicima prokopanim duboko u zemlju i stenu pod carskom palatom. Hodnici su sveži čak i u leto, a Teodora zna da su najhladniji sad, u jesen. Tu, sa tri strane okružena vodom, snažna vrelina leta stvara sparinu koja ostaje u nepomičnom podzemnom vazduhu, a kad se ohladi svet nad njom, i ta vlaga se hladi s njime, sve dok tuneli-prolazi ne postanu mokri i studeni. Zimi tu sve vreme gore baklje, što radi toplote, što radi svetla, da daju videla stazama ispod palate, ali u ovo doba godine tuneli se osvetljavaju samo po nuždi, tako da vazduh ostaje leden, s težinom koja se probija i kroz najfinije tkanje. Caričina odeća uvek je od najfinijeg tkanja, ali čak ni najsavršenija svila ne može sprečiti vlagu što mili i uvlači joj se u kosti, u zglobove kolenâ i gležnjeva, u krsta; u kosti koje su se u detinjstvu naradile, izvijale, lomile, a sad je neprekidnim kljucanjem bola podsećaju na svaki slavni premet koji je izvela u vazduhu. Sve je to sadržano u hladnoći što prodire u nju i ostaje tu da je tišti, ponekad i

nedeljama. Taj bol nikome ne poverava, čak ni lekarima u palati; zidovi imaju uši, a dvorani i prislužnici predug jezik. Devojka zakopčava carici donju haljinu oko struka i preko grudi, Teodori je drago što na sebi ima svilu. U glavi piše sebi obavezu da podseti muževljeve sluge da ga počnu oblačiti u skladu s godišnjim dobom. Ako već i ona oseća da je zahladnelo, utoliko pre to oseća on, osamnaest godina stariji od nje. Čeljad ume da bude glupa, čeka na naredbe, a na tako nešto, na sopstvenu udobnost, car neće sam obratiti pažnju.

Zatim: deblja haljina, do samih stopala, s pridodatim okratkim rukavima, pričvršćenim pa prikopčanim tik ispod lakta. Za njom gornja haljina, sam purpur, teška od zlatoveza, s biserima, njenim zaštitnim znakom, prišivenim duž izreza oko vrata i po rubovima, tako da vuku već masivnu tkaninu naniže i zatežu joj je na grudima. Zna da takav kroj lepo pristaje njenom stasu, radila je zajedno sa švaljom na oblikovanju takve figure a da joj pritom bude onoliko udobno koliko to može biti u svečanoj odeždi, i da joj usput i istakne lepotu. Sitna je i potrebna joj je ta dodatna visina koju podaruje jednostavna linija. I opet biseri; biseri što oličavaju čistotu, oličavaju Hrista, oličavaju mudrost. Sluškinja joj zabacuje nekoliko niski različitih dužina oko vrata i razmešta ih ravnomerno po grudima, da joj se slivaju preko ključnjače, prekrivene taman da se pomalo nazire. Najduža niska visi joj između dojki i pravi oblik strele koja ukazuje na njen tanan struk. Opet iluzija visine. Motiv strele ponavlja se na mindušama od crvenog zlata, s nanizanim biserima i smaragdima. Devojka joj zabode drugu mindušu u resicu, promaši rupicu i uplašeno usrknu vazduh kad se to desilo, shvativši da je novu gospodaricu to zbolelo. No carica ne odaje nikakvim znakom da nešto nije u redu, samo je brzo udahnula i odmah zaustavila dah. Devojka opet pokuša,

ovog puta uspešno obavi posao. Minduša je na svom mestu, što nije bez svoje neprijatnosti, ali sada je to tek bol izazvan teškim zlatom koje visi o mesu i hrskavici, svakodnevni bol.

Najzad se pažljivo razvija carska hlamida, širi se a potom opet skuplja u pravilan oblik, pri čemu sluškinjine ruke vode posebnu brigu, jer taj ogrtač označava da je njena gospodarica carica. Prebačen je sad preko pleća i zakačen ukrasnom iglom, od koje joj pada sve do zemlje. Oseća kako joj ključne kosti i ramena vuče njegova težina, uprkos tome što se pripremila za nju; želja joj je da nova sluškinja koja je oblači ne primeti da je hlamida avgusti teret. Naravno da je taj deo odeće težak: takve naročite svečane odežde obilno su nakićene, moraju da budu gusto izvezene, pa tkanje postaje dvostruko ili trostruko deblje zbog silnih zamršenih slojeva zlatne i srebrne niti, i od novih dragulja – ovoga puta njenih ljubljenih smaragda, bledozelenih da bi istakli tamni purpur. Uz breme tako optočene tkanine, tu je i dodatni teret purpura, teškog kao tuč. A ona je pod njime ipak samo žena. Stoji u tom purpuru i draguljima i postaje ono što oni predstavljaju. Jedino se može truditi da se ne zanjiše pod tim teretom, dok nosi na leđima čitavo Carstvo.

Nije klecnula i neće klecnuti. Te sluge, ta nova devojka koja je tako oprezno, tako usplahireno oblači da već preti opasnost da će zaprljati svilu oznojenim prstima, ti ljudi koje neprestano gleda po svojim sobama, dok vrše svoje obaveze u svako doba dana i noći, pojma nemaju koliko telesnog bola nju staje, koliko dosade i neprekidne, goropadne gladi za samoćom i mirom, da stoji tu i trpi oblačenje, da gubi toliko vreme na pripreme. Najpre kupanje, zatim masiranje i mazanje kože uljem, potom bojadisanje lica – za taj zadatak otkida od sopstvenog vremena, ili makar uporno nastoji na tome – a onda sledi zadatak oblačenja. Na svečan dan ume

da protekne i po pola prepodneva od njenog ustajanja do završetka odevanja. Radije bi navukla kakvu staru haljinu i izašla među svet. Mnogo puta bi naprosto radije i bila napolju, među svetom, ali ona je avgusta i nema izbora, te tako stoji nepomično i nepokolebljivo kad ga je već lišena.

Konačno spušta stopala u papuče presvučene brokatom, napravljene s malo dignutom potpeticom kako bi joj dodale još koji trun visine, a gležnju podarile otmen oblik. Ako muž primeti, lepo; ako i ostali reše da gledaju, neće joj smetati. Koji časak da joj se ruho slegne, da joj se duh uzvine do onih zahteva koje joj ono zapoveda, i Teodora je spremna.

Upućen je poziv, uzvraća se odazivom, i još jednim, i još jednim, odjekuju hodnici i tuneli, izdignuti prelazi i staze među kolonadama. Kroz palatu se rasprostire opipljiv drhtaj, dvorani, sluge i robovi spremno stoje u stavu mirno, čak i oni skriveni od carskog pogleda, u udaljenim kancelarijama ili duboko dole u kuhinjskim odajama. Pa čak i oni koji veruju da ostaju neprimećeni dok obavljaju svoj prosti služinski zadatak, dok otvaraju vratnice ili osvetljavaju hodnike, ipak zauzimaju položaj kojim se iskazuje više poštovanja. Drhtaj se širi sve do hipodroma. Oni dolaze. Sluge spremno stoje na vratima katizme. Trideset hiljada pari očiju usredsredilo se na taj prazni prostor koji će uskoro biti popunjen. Justinijan i Teodora su krenuli.

Justinijan ispruži ruku da zaustavi roba koji je otvarao vrata pred njim. „Teu doron!“, pozdravi suprugu prvi put tog dana, kao što svakodnevno čini, nazivajući je „božjim darom“; ta igra reči s njenim imenom bila je razumljiva čak i devetogodišnjem nubijskom ropčetu koje se skrivalo u

jednom mračnom uglu hodnika, u nadi da će videti cara i caricu a da oni ne vide njega. „Zdrava mi bila!“

A Teodora ga pozdravi onako kako ga je svaki put pozdravljala otkako se uzdigla u purpur, dubokim zvaničnim naklonom, oborenih očiju, tihim glasom: „Zdrav mi bio, gospodaru.“

Justinijan se osmehnu, zabašurujući zevanje, pa je privuče k sebi jednom rukom, dok se drugom trljao po licu.

Ona mu opazi podočnjake, tamnije nego obično, te upita: „Nisi spavao? Opet?“

„Imao sam posla. Morali smo raditi na nekim obračunima...“

Teodora prožišta, mada tiho, da je samo Justinijan čuje: „Ti si avgust!“

Justinijan klimnu glavom. „To i purpur potvrđuje.“

„Rizničar radi za tebe, ne ti za njega.“

„Jeste, i potrebne su nam novčane zalihe koje će nam doneti njegove reforme. Goti i Persijanci neće čekati dok mi ne uredimo svoje finansije za rat...“

„Dakle, tvoj pijani Kapadočanin saseca nam poštansku službu, a zna da će to najteže pogoditi siromašne?“

„Možda će ti biti drago kad čuješ da ima i planove da poveća porez bogatijim građanima.“

„Više bih se radovala kad bih mogla imati vere da će raditi svoj posao a da mu ne moraš nadzirati svaki korak. Prosto sam zgranuta kako Nars to dopušta; da već nije evnuh, uškopila bih ga za to.“

Justinijan se osmehnu: nije bilo svrhe da joj opet objašnjava kako su rizničarove reforme carske poštanske službe dobrodošlo skretanje pažnje s nekih težih pitanja s kojima se on svakodnevno bori. Teodoru, to je znao, zanima samo njegovo dobro, i bilo mu je drago što je tako.

„Lepo. A pošto si mi sad po drugi put uškopila nastojnika i ocrnila rizničara, možemo li poći? Narod jedva čeka da se danas nastave trke...“

Teodora pognu glavu, dajući time znak da neće nastavljati tu temu, bar ne zasad. „Ostaje dogovor da zajedno večeramo?“, upita ga.

„Da. Pridružiće nam se i Velizar.“

„A njegova žena?“

„Ako baš mora“, odgovori Justinijan grizući usnu kao i uvek kad je srdit, „samo je drži što dalje od mene.“

„Antonina mi je prijateljica.“

„Onda je posadi do sebe.“

„Nije ništa manje ambiciozna od svoga muža.“

„Ja Velizaru verujem“, uzvratila Justinijan.

„A ja Antoninu volim.“

„Dakle, sad smo ujednačeni?“

„U svemu“, odgovori Teodora, ovlaš dotakavši muža po šaci.

Oboje su razumeli da je njen dodir znak da se ova rasprava obustavi, jer je prepun hipodrom čekao da oni stignu i bilo je mnogo hitnijih pitanja nego što je mozganje o tome ko iz njihovog kruga zaslužuje manje poverenja. Justinijan beše odrastao na dvoru, Teodora u utrobi hipodroma; znali su da tek malobrojnima smeju u potpunosti verovati.

Teodora se povuče za jedan korak, pa pokaza glavom u pravcu sve jače graje iza zatvorenih vrata. „Hoćemo li?“

Car Novog rimskog carstva dade robovima znak da ih otvore.

Kad je unutra linulo svetlo, zajedno sa zvukom, slikama i mirisom dupke punog gledališta što je čekalo vladarski par,

Teodora šapnu: „Glavu gore, ramena ispravi, pogledaj pravo preda se, na sever, ka izvajanim konjima, pa opet u obelisk, zatim na jug.“

Justinijan klimnu glavom. „I ukaži pažnju najvišim tribinama, isto koliko i senatorima i bogatašima u prednjim redovima, da, znam.“

„Potrebno nam je da uz nas bude i narod, jednako koliko i bogataši.“

„Slažem se s tim, ali možda i ne moraš svaki put da me podsećaš.“

„To mi je dužnost, da te podsećam na narod.“

„Tebi je dužnost da mi budeš žena.“

Teodora se malčice nakloni glavom. „I to.“

Potom su izašli na svetlost, te svetina što je ispunjavala hipodrom ugleda caricu kako pristiže, na pola koraka iza muža, glave pognute dok je Justinijan pozdravljao svoj narod – on seljačić koji se lepo probio u životu, ona ozloglašena bivša igračica, bivša glumica, bivša bludnica, a sad zakonu verna, uzvišena avgusta.

Trideset hiljada posmatrača i gotovo isto toliko mišljenja o avgustu i njegovoj supruzi. Za te dve godine otkako su stupili na presto, a gotovo četiri otkako je zakon promenjen da bi se Teodora iz Burdelja mogla udati za Justinijana i postati carica Romeja, Carigrađani pa i ne samo oni bili su podeljeni u stavu da li je to dvoje komedijaša dobra ili rđava pojava. Zasad je podela pretezala u korist novih vladara, ali nije bilo jamca da će tako i ostati. Carski bračni par je svakodnevno radio na tome da se njegovo prisustvo oseti, a još više je nastojao da carica bude uz svoga muža u katizmi, da se vidi snaga koju imaju dvoje što su jedno, mnogi što su jedno,

simbol novog Rima. Narod je klicao, pa Teodora odmahnu, osećajući bujicu njihovog odobravanja i uživajući u njoj isto onoliko kao i kad je bila glumica. Sad je čak više uživala, jer u svojim planovima za grad i za one njoj najbliže konačno beše uspela da postigne određen stepen kontrole. Sestra Komita lepo se udala za Situ, koji je među najdražim Justinijanovim zapovednicima, a uskoro će obe sestre krenuti da traže muževe i za svoje kćeri, za Anu i Indaru. Valja zapovedati dvoranima, organizovati svitu, voditi brigu o široj porodici obeju strana, a uvek i na prvom mestu – imati Justinijana za savetnika i podršku.

Kad se vratila u svoje odaje, sluge su pomogle carici da skine svečanu odeću. Brzo beše otkrila: iako bi najradije strgla sa sebe hlamidu onog trena kad se vrata katizme zatvore pred hipodromskom svetinom, na nepoštovanje državnih simbola ne gleda se baš blagonaklono u palati. Mnogi njeni službenici behu odrasli na dvoru, većina se mnogo bolje od nje razumela u protokol, a svi su neizmerno uvažavali purpur, iako nisu uvek poštovali i ličnost koja ga nosi. Carevi dolaze i odlaze, s njima i njihovi politički i verski nameštenici, ali oni koji zaista održavaju palatu i pokreću zupčanike države obično ostaju tu gde su. Teodori je bilo potrebno da takvi budu na njenoj strani. Ogovaranja koja povežu dva stana u palati raširiće se isto tako i u grad i izvan njega. Sada kad više ne može očaravati publiku prepredenim osmehom ili hitrim namigivanjem, bivša glumica mora da zaradi aplauz nečim drugim, ljude k njoj moraju privući priče o tome koliko je blistava u palati, ne kao slavna glumica, već kao dostojna avgusta. U mladosti je i prečesto bila podložna ćudima moćnika; zbog toga je sad više volela da njeni službenici

rade kod nje iz uživanja, zato što će je voleti i poštovati, a ne zato što im posao tako nalaže. Ako tu naklonost mora steći pretvaranjem da voli tešku carsku hlamidu i da se duboko klanja purpuru, tad će Teodora tako i postupati.

Oslobodivši se teretnih simbola države, dala se na preostali posao za taj dan: da primi građanske i dvorske molbenike koje će joj dovesti Armenije, evnuh u ljubavnoj vezi s Narsom, dvorskim nastojnikom njenog muža. Armenije je kod Teodore radio i godinama pre toga, dok je živela u Pentapolju u Severnoj Africi; upoznao ju je i kad je bila u siromaštvu, i kad je jezdila na talasima uspeha: sad joj je bio pomoćnik u svim poslovima koje je nalagala njena uloga, onako kako je Nars Justinijanu bio desna ruka. Najzad je oglasila predah u čitanju zahteva iznesenih pred nju, poteklih od beskrajne reke onih što su u nuždi ili nešto traže, te dolaze u njene zvanične odaje s vapajima za pomoć; stade kraj širokih prozora i pogleda napolje, preko kruga palate, u pravcu starih zidina te svetionika i vode iza njih. Teodora beše navikla na težak rad – najpre kao glumica, a potom i kao vatrena vernica, obučila se da vlada telom i voljom – ali čak i u detinjstvu uvek je žudela za samoćom. Uprkos moći i povlasticama koje joj je donosila njena služba, zbog nje je veoma oskudevala u samoći. Duboko je udahnula, opet se okrenula prema odaji, pogledala u te desetine ljudi što su čekali na nju, na njenu presudu, na njeno odobrenje, na caricu, i tad je odustala od nade da će tog dana malčice prošetati nekud iz svojih odaja. Njena jedina uloga jeste uloga avguste, a za nju ne postoji zakulisje.